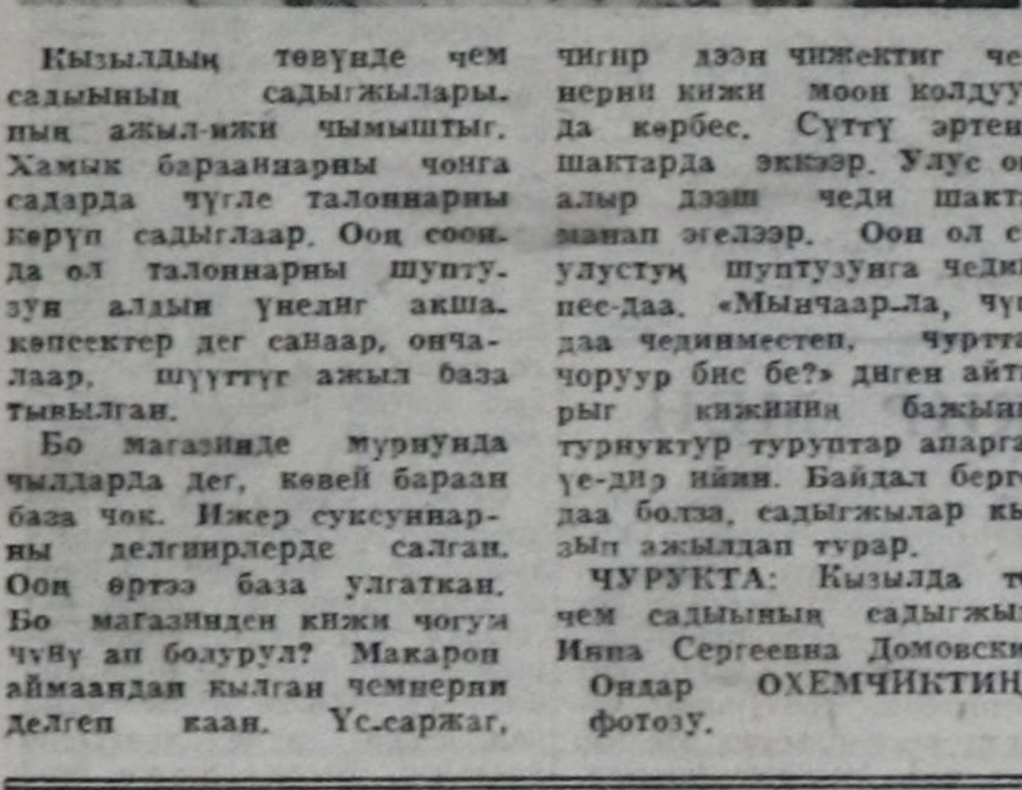

У Ж У Р А Ж Ы Л Г А

гаалар берген. Ол солун, ажим чугаа баштай ший, театр дугайы турган болла, чоорту амьдаралдын эске айтырларын шийчэй берген.

Студентилернин театрге аял-чоруу баа таварылга эвэс, а институтунада эртип турар кичээлдерини айы-биле болган. «Эстетика» артемин өөренип, турар үзүнде олар уран чүдүдүшүштү хевирлерин эртип, уран чүдүдүл, архитектура, музыка хевирлерин дооскап, ам театр дугайында өөренип турары од,

Ш Б Н

● Садар өртээ 20 көп.

РСФСР-НИҢ УЛУС
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
БЕШКИ СЪЕЗДИЗИНДЕ

Тамара Георгиевна Мор-
щакowa — совет кyрyне тyр-
гyзyнyуң бoлгaш хoкyйжy-
дyгaнчы Бyгy-вeвeлe эр-
тeм-шчинчилe институтуиу
кoл эртeм ачылдaкчыты,
кyридикт эртемиячн доктору.

Владимир Иванович Олей-
ник — РСФСР-ни Дaзлы
Сoвeтинич Чyдyр-чyдeвин-
нич бaзa шaжын-чyдyлe-
нич хoстyнyуң, чaгaй-
сeткeтинич бoлгaш бyннaнч
ачы-дyзa тaлaзы-билe кoм-
и-тeдинич бичe кoмeтиничн
дaргaзы, РСФСР-нич улус
дeпутaты;

Юрий Дмитриевич Руд-
ков — РСФСР-ни Дaзлы
Сoвeтинич Хoкyлжyдaтaч

сүт саап алған. Күрүнөгө
бо чылдың октябрь 25-те,
өрткөн чылдың ол-ла үс-

Любовь СЕМИДОЦСКАЯ.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ЭВЭЭШ

турар жемгелерин чык келген тудум нарымаал, олар-
нын кажары дендеп ба-
чмалар. Бистиң истеге сал-
бырында 6 истекчи оонаш-
тыр истээр кем-херекте-
саны чымдык оуп турар.
Бу чылын ол саным тижел-
сей болаарга, бисте истекчи-
никинчи кылдыр ажылы о-
катпа ескен. Мындай тава-
рымаала истегеледе херекте-
рини пшныарды чорутуунары-
ны дуйгаинда чугаалаары-
даа, итегери-даа берге. Соо-
биле кады бистиң чогуусу-
тун калдыг-даа истеге хе-
рээге дузалажыскаваз-
кончуг-тур. Херечи тып алы-
ры кончуг берге. Шекпээр
Алгыаты. Ден-Терезин суур-
дарынын туртаткылары кы-
рген-даа чүвесин чугаалаас-
кажыярлар боор-дур. Өчүте-
рини ескертир, чугаалажы-
каалтары кайы кый. Мал-
маган, еске-даа чүве оол-
латкыч, дованан келбес, 45
хонганда, медээлэрге, со-
низ ырап, сооп калган боор-
дур.

Бистиң истеге салбырын-
да амгы уеде ажылап тур-

Республиканың Агроулет-пур эвилелинге келген ме-
пур эвилели сүт бүдүрери-дээлерни көөр болза, даал-

чылдың ол-ла үзүндө 3,5 килограмм сүт саап ап турган болса, бо чылдың октябрь 25-те республиканын саанчылары бир инектен не 3,1 килограмм сүтү саап алган.

Любовь СЕМИДОЦКАЯ.

О О Р

турар кемчелдери чыл келген тудум нарымдап, оларнын кажары дендеп бар чыдар. Бистин истелге салбырында 6 истектиче онаштыр истээр кем-херектер саанч чылдың өзүп турар. Бо чылдын ол саннин чижелесий болаарга, бисте истекчиникинжы кылдыр ажылы он каттал ескен. Мындай таваарымдаа истелгеле херектериниң шынарыг чорутуунарынык дугайында чугаалаарыдаа, илгээри-даа берге. Соң биле кады бистин чоювустуң кандыг-даа истелге херектөөгө дузаалжык савазы кончуг-дур. Херечи тып алыры кончуг берге. Шектээр Аянгыт. Дөн-Терезин суурлаарын турттакчылары көргө-даа чүвесин чугаалавас чажыбар боор-дур. Өчүткөрин эскертип, чугаалаажакаптары кайы хей. Мал, маган, еске-даа чүве оорлаткыч, доован келбес, 4,5 хонганда, мелдээлзрге, совхозиз ырап, сооп калган боор-дур.

Бистин истелге салбырын, даа амгы үдө ажылап турарымыз техникниң дериж-херекселеривиз үеиниң илгелдесилин чылдып каап турар. Биске амгы үдө компьютер кончуг херек. Район Советиниң кукусумо компьютерлер салып бээринге дузаалжык болза эки делсанап турар бис. Компьютерлер салдыр аар апна тып бербес чүве болза, штаттык конвулдеринин бада шалын фондунун улутаттынаарын айтыры туруп көздүр. Бичинамас чүве болза, амгы бап дериж-херекселеривиз, техникамыз биле кем-херектер кончулдишкенинчик мындай өндүлдөгө үзүлдө чаа тугустууган терминчадыт мындай-миниянык албан чөрийин шынарыг эки ажылаарын тепип алкырыа кайы хиле ктип кижи боткүзүлөн не, геттисеб апаар-ды. А кижиңизге көмөйл-де кижи-де болгай, ажылап шынаар кыым, гаардык аяп.

Ипполитов Чкалов
МАВДИЫНЧЫ кылган.

Анатолій Леонидович Кононов — РСФСР-нің Дзәді Советиния Президентунун ағартылға айтырғыларын талаш-биле комиссийн даразыны оралақызы, юридикти әртемнерини кандайды, РСФСР-ниң улус депутаты;

Виктор Осинович Лучин — Россияның социал-полититиги институтунун доцентиги, юридикти әртемнерини

ынаар көжүп теде бээр.
Нийтиния малыны баш
салып естүр дөш дүр-
жугалыгы малын чыл бү-
рүдө сатып салып турарын-
дан багай эвес көргүзүлү-
шү чедиң ап турар. Бо чы-
лың чы баш төрүр хойга
оонаштыр 87 хураганы
менди доруктуруп, бир
хойла 22 к ауту кырып
алган. «Хорум-Даг» кол-
хозун хойчуларынын ара-
чына чарнык эвселерин
аныгыт кыргыш эртенки
белек-биле шайкыткан.

Виктор ХОВАТЫГ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧУРУКТАР КӨРГҮЗҮП ТУР

Чевя Беринде, оок мур-
нумагы ГДР-ния наймыс-
лааы бооп турар үеинде,
депкей пролетариаттын
баштыгыларынга тургу-
кан тураккаал ам оон мур-
нумагы хүмүстүсүнүн «и-
дирген болгаш канчаар-даа
азайлап болур хире ындай
«демократты» апарган деп
болур.
ЧУРУКТА: хоорайны
түзүлө К. Маркска болгаш
Ф. Энгельске тураккаал.
В. ОГОРОДНИКОВНЫҢ
фотосу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

МОСКВА. В. И. Ленинни
музейинин залында оок кам-
галакчылар ам-даа чыгыш-
көп турар. Олар митинги-
леп, ат салышканын орга-
низастан турарлар. Кызыл
шөлге чыскалды база эрт-
тирип, чакат баштынары-
биле ужуражыр, утулга
бийик тураккаал иле-
реткен. Ыпчалзаа чакат-
тын удуртукчулары чак чок
бис дээн калбайн баган.
ЧУРУКТА: Ленинни
ажыл-херэинин камгалакчы-
лары.

О. БУЛАКОВТУҢ фотосу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

БИЖИВЕС АРГАМ ЧОК БОЛДУ

«Шын» солунга Кызыл
районун Кур-Чер суурлан
Эренен Тейит мээч ачам-
нын даайы Ондар Чотпа-
нын дугайында бижжес
болду. Ону номчааш, мону
биживес аргам чок болду.
Ийе, мен бичим турумза,
ачам сугта Чотпа дээр кыр-
ган-ачам бо-ла келер чүе.
Ынчан ачамнын надым ба-
гай турган. Ачамга лизы-
буру эм олтур, кара ай эк-

кеп турганым дыка сакты-
дыр мен. Ол аяакы баштап,
чугааыр кичи чоран. Мен
оок репрессияга тыварыш
чоранын мынчага чедир
кайны билер ийик мен.
Ол кырган-ачамнын те-
реддери Алдан-Маадырда
ездирки боор. Чүе дээрге,
мээч ачамнын теддери
шунту Алдан-Маадырда
уусу. Кырган-ачамны сөөл-
гү натап өөнүк ишти-биле

Альберт ОНДАР,
Тадмы район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

МАДРИД: чугула болушкуннар

● Мадриде Чоокку Чөөн
чүк талаз-биле тайбын кон-
ференция ажиттыган. ●
М. С. Горбачевта Ф. Гои-
салес-биле ужуражышканы.
● ССРЭ-нин Президентини
Францияга айттайыкан.
МАДРИД (СЭТА-ның тус-
кай көрү). Ында октябрь
30-де Чоокку Чөөн чүк тала-
зын тайбын конференция
ажиттыган. Ону ач катыс-
далыг база үр уламчылап
келген деискеэр төрүдэлери-
нин бирөөн таарыштыр
шынтырлар дөш чыг-
дыган.
Мадридин Чөөн ордууна
«Т» хевирлг стол артына
варийл, ирдан-палестин,
хиван, сирий болгаш египет

делгациялар бир-ле дугаар
чугалажып олтурушкан.
Конференциянын дарга-
лачылар болза Совет Эи-
дели болгаш Американын
Каттышкан Штаттары бооп
турар. Ынчанга стол ба-
жын ССРЭ-нин даштынны че-
ректер министри Борис
Панкин биле АКШ-тын күрү-
е секретари Джеймс Бей-
кер ээлээн.
Бо төгүдү чыгышта КНО,
Нун, Европа нитилелдиге-
лини, Араб магизиния
эвлекчинин база Перси му-
галурунун араб күрүселе-
ринин калы ажалдажыла
Чөөнелинин төлөлекчилери
хайгааркычлар бооп кир-
жит турар.

(СЭТА).

Кыска медээлер

Ядролуг чепсекке контроль дугайында

САН-ФРАНСИСКО. Ха-
маарышпас чорукту кыска
алдыр күзөп Совет Эи-
дели чамдык республика-
лары ядролуг чепсекке кон-
троль чедип алдырны
моондакташканын тургузар
дээш Американын Каттыш-
кан Штаттары бодуну кү-
женишкенин сөөлү үе-
де Илеккейжиген деп,
АКШ-тын администрация-
зы

белге, АКШ оларга эконо-
мий болгаш политикти
детинмени көрсүсө. Совет
Эи-дели чамдык аай кон-
трольда турар ядролуг
болгаш рекета чепсек оон
тус-тус республикалары үе-
лип аптар болза, мындай
байдал кичи төрөлгенин са-
лы-чолуга улут айымдыг
болур деп, америк админи-
страция санап турар.

(СЭТА).

Кады ажилдажылга

ТОКИО. Азия болгаш
Оокум океан деискеэринин
күрүселе аразына иды
ажылдажылганы калбарты-
рынга, делегация ол белге
кезеге тайынны болгаш
айымды чок чорукту ханды-
рынга илгич бээр сорулга-
биле «Азия-Оокум океан
деискеэринин удуртукчула-
рынын чыгыш» доктаамал
организастаарын Муруу Ке-
рей саналап турар деп, Рен-
хал агенттиг дамыткан.
Бо инициативаны согуур-

Зеландия, АСЕАН кежигү-
нери алды чурттар деткир.
Ындай шуулганга киреир
кузели Моолдун удуртук-
чы база илгерилең. Деле-
гация ол белге деискеэ-
ринде чурттарын удуртук-
чуларын шуулганга Ке-
рей Улуу-Демократтык Рес-
публиканы болгаш Кытай
Улуу Республиканы база
кириштирип болуп ийик
леп. Муруу Керейин пал-
ламет дөштүдү Хан Сен
Су медээлээн.

(СЭТА).

КЫМ КОЛ БУРУЛУГУЛ?

Ол оңу баш удур-ла хоруп
маалтар эргелг турган. Ре-
прессия Томага аяакы таа-
рышкан. Ол оңу бодуну
ш-өөрүгө удур солдугун
мас чепсек кылды алган.

ТАР чазанын тос баш-
тыгыларын туруп хорут-
лаар олдептерге С. Тома
эвес, а О. Полат ат сал-
чын турар. Ол шын. Оон
эскер болбас. Күрүненин
хоойту-дурм негедээ
имы. Ам бо ат салыш-
канын тозаралыгы,
мыска-ла, чүвенин ужуру
тыптып, ужу кестүп келер.
Умык ужуру бодуну адын
Полатты канчаар, калып
байдалыг турган салг-
мыла. Азы канат-бир ач-
тыкшып болгаш кы-
кучути-биле бе? Азы бо
херекти чепсе үгүлдир
дөш бодуну кара тывары-
биле бе? Бир эвес Оон По-
лат бодуну кара тывары-
биле бир тусай күрүненин
бодун бүтү эң харыска-
лыг күрүне ажилдажыла-
рын туруп хорутлаар эрге-
де адын салгаш, бодуну кы-
дуку ажилдажыларында
оңу күрүсеген болза, ол
күрүне ажилдажы болуп,
а канчаар чок бүтүп эрге-
де Полаттын холчуга мөөн-
нежир. О. Полат бо ордер-
деге ат салгаш, уду-ла
эскер-биз-ти, ийи чыл
хире Биче Хурал президи-
умун даргаалар кежик чет-
тирген, ол-ла. 1938 чылдын
бо айым-халанын кичи бо-
лоп көрөт, шынал-ла, кү-
рүне эргилдери-биле аажок
кемий ийи. Чакат башты-
гыларын шаажылаан үгүл-
диген эгертимес улуг ке-
жик С. Томага таарышкан.

Тома ам күрүненин маса
чамды дөш эргелг хазы
апарган. Полат шала джы-
кыгар эвес апарган, оңу
лукчир кичилең, оон орну-
га бодуну кадайын олч-
туп алган. Ынчанга О. По-
лат бодуну адын кы-
кучути-биле салгаш, азы
Полаттын ордерлерге ат

Ол чүдде О. Полат ком-
позитор С. Томааны ал-
газыны джиржеру дивэн,
а сөөлүдө чүвени билер
кижилер ачаа удурланы
бээр, ам композитор Тома
дел чүвени тып эңкелген
кижи. Э. Донган О. По-
лат-биле алгашканы, су-
лашканы мында-ла ийиан,
ол кылмын күрүне ужу-
р-дугалыг бо маргылаане
кир сөөрткен херээ чүл?

Архив материалдарын че-
же-даа касканчаан, оон-биле
чеже-даа таныш болза,
мындай хөөн-биле Э. Дон-
ган репрессия херээне
О. Полаттан эске кымы-
лаа тыппаан кичи хевир-
лаа болуп турар эш-тир.

Оон Полат дээрге С. То-
мааны ачык мзы хевирлг
рольду ойноп турган. Кай-
нар дуктура-дир, ыныз
турган ая-мечин барып
түс-чааа сол бар. Ынча-
ган О. Полатты репрессия-
нын бир иленилгич кир-
кичтин, хары-лаа алу-
рукчу кылдыр буруудалы-
рын бөзүн шын апар боор
деп болар мен. Ынча-ла-
даа ол кол үгүлгичин,
хартааш болбас. Э. Донган
репрессия кол буруулуг
ини С. Тома кылдыр бо-
лаар мен деп каныс би-
жис-лаа, сөөлү бижжес
чүдүлери. «Бүрен ховуу-
ну чакыттары» ону ба-
дытавайн турар.

Э. Донган 18 дугаар «Мо-
лог» Тувы» солунга
С. Томааны ажилы-биле на-
гадап эгелээн. Ында ТА-
Р-нын чамдык удуртукчула-
рынын алуунгө болгаш
«Улук-Хем» херээнин бичи-
кенинге Тома буруулуг
кылдыр бижжес. Аажок эп-
гелеткен сөөрт-тир. Ол
дыка улут чүдде чаа ажи-
лышкынын ховар, а По-
латтын Томага чазаны
дээрге-лаа, ыныз Тома
агартыптар азы Полатты

Республикада тургу-
туган репрессия комисси-
яы Тыва чонокү чүктөп
эрген ажит-човулаан хе-
рекке албайн, оок сайга-
рылаан сааладып турбаан
чуге болза, бо маргылаа
шагала-ла шынтырлеттине
берген турар чүе-тир ийи.

Монгуш ЭРГЕН.

85 МЛН. АКША КАЙДАЛ?

Мен бо айтыргыны шаг-
да-ла көзүр болган кичи
мен. 1991 чылдын төнү-
үдө чамдык чурттуглар-
мын-биле солун даштыгыр
стемлекип көрө деп бодоп
алдым.
Тыва Республикада Чаа-
Хөлдү билбес тыва кичи
чок дие хөөрөм эвес, чо-
гум чүү-кандыг черил ол,
ажаа чүү турганыл база
чер-боду-дугаа байдалы на-
дыг турганыл дөш-ле, хей-
ле айтырлар кедүртүп
болур. Чүе дээрге, бо хей-
ле ол чер географтыг кар-
тада чок. Баштай ол чер-
ни суг адаанда кирген
чер хемчээлин бижип та-
ныштырайн. Амгы Шагаан-
Арыг хоорайдан Чаа-Хөл-
дүг Хемчин аксы чедир 70
км, дооразы 20 км (орту-
мак хемчээл), бо хире хем-
чээлг черин суг адаанда
«хөржүдүп» наан.
Бир эвес бо уйгу чок
Улук-Хемчин уну болур
Чаа-Хөл шынааына чүү
үчүп, калдыг арга-арыг
турганыл деп айтыргы
туруп кезде, мен оон доңу-
з-биле харылап берип
болур мен. Бир талазында,
Чаа-Хөл шынааы Тыва Рес-
публиканын чамдык ла мал
теми алыр, мал азыраар
чери турган. Бо черден
оң-сигенин чүдге чаа-хөл-
чүдүр эвес. Хемчин ко-
жуунарында колхоз, сов-
хозтар кээп кезип, ажаап
ап турган болгой. Оон ан-
гыда кат-чимин чүү дээр!
Будун алаактары эжел-
кен турду. Ынчанга ол
черлерин аттары бөзүн
тоолда дег, оон чараш,
Чикээлээр, Чодураалыг,
Кажалыг, Дугурдуг, Те-
ренгит, Балыктыг алаак-
тар, Кава-Качы, Сары-
Качы, Булак, Кеңи орту-
дуктуг, Кызыл-Чыраа, Ка-
ра-Тал, Балыктыг-Сеп, Ду-
руалыг дөш-ле, калдыг
аттар турбаан дээр, шун-
туун мен мансааа тода
жиңи шыдаас-тыр мен.
Чуртала чери алыр бо-
ла, Эри-Шагаан-Арыг хо-
райлан, Тас-Булак, Эйги-
Хем сугу. Кара-Тал, Чаа-
Хөл («Найрал» совхозу-
туу), Урбун, Кава-Тей. Бо
болза арат чоңуң бүтү
намыс чурттап чоран
челбери болур. Ам бо чер-
ле 80-100 метр ханы суг
алаанда чыдып турар. Бо
суг адаанда кирген черин
хемчээлг Тыванын эске,
ам бар конуунарынын
хемчээлг-биле өң ийерин.
Чүе дээрге ол черин
чурттакчы чоңу мену де-
ней көрүп болгай-ла.
Кызыл хоорайдан — Балы-

Кол аксы, Чадаанадан —
Чыргакы чедир. Суг-Хөл
кожууну шунту кире боор,
ол болза Алдан-Маадыр,
Иштин чедир. Барыны —
Чадаана аразы 80 км бо-
гай, Оон 20-ни кызыл-
билдине боор. «Шекэр»
совхозтан Бай-Тайганын
Бай-Тал суур чедир. Та-
ды кожуунуң Элегес
суурдан Чагытай хөл, Те-
е-Хемниң Самагалтадан Эр-
зин чедир. Кызыл хоорай-
дан Каа-Хем кожуунуң
Болонна суур чедир. Би-
Хем кожуунуң Турган
хоорайдан Кызыл хоорай
чедир. Эске кожуунуң хары
хемчээлгине деннеп көөргө,
Арыгын чоңу база ындай
байдалда тура берген
чедип боор турар. Мындай
харалажык чүе бар. Мен
чүдге Чаа-Хөл суурну улут
намыс улуустарынын ийи-
ти сагыш байдалын иле-
редийн. Сөөлү веде кы-
рганар ажалган. Ийе, кы-
ган кичи «кымыл-дугаар»
апар, Ынча-лаа чүдге
80 хэр ашаш-ла, аарыг
чүд-лаа чоңаа мечүп наар-
дыр. Оларнын аразында
мээч бодунуң бөзүн ырак-
чоок дөргүл-терилин болу-
диги чорда калды-дыр
сөң акай, утулг, аай лап
айтырарга, аары-аржы-
даа ажыбас, мында-ла-ла

Ажык чагаа

мындай анылдыг чер уут-
катынган база оон доора
хемчээл 20-22 км деп чүе-
ни уттайар. Тыванын кожуу-
нун утулгун уду-биче арат
чоңу боттарынын чурттап
чурат черинин аайы-биле
деннеп көрүн дөш бо хем-
чээлдерин тозараттын.

Оон аныда, база бир са-
гыш аарыгың чүе бар.
Бо суг адаанда кирген чүе-
сө хемчээл бар болгой.
Мону болап келеш, кичи
ылакаазы келер. Чүдге
чамдык Мен эвес, бо үстү-
де ады бижиттинген чер-
лерин арат чоңуң ырак-
чоок дөргүл-терилин че-
велери. Тыва Республи-
канын географтыг хемчээлин
алыр болза, 100 хуу тыза
черин 82 хууу дагыт
чур, а оон чүдге 18 хууу-
оргу чер. Ам чүү хире
оргу чер артыкыл, оон
номчукчу буруу ожаап
көртүн. Бир эвес уууну 70
км, дооразы 20 км болган-
да, шунту 1400 дөргөлин
километр чед Тывада чок
кылдыган. Бо хемчээл ду-
гайында чамдык теледэ-
мыла 23 муң дөргөлин
метр дөңгөин мен чамаш-
рышес мен.

Чүе дээрге 1976 чылда
«Вокруг света» журналыга
бистин бо көктү-шынтыг
шынааымыс анаа-ла херек
чок чер, ында калды-лаа
орукчир чок, аан чер
деп бижжени мен 1989 чыл-
да «Тыванын аныктары»
солунга бижжес мен. Черле
мен эвес, эске-лаа номчу-
чулар төп солунураан ном-
чаанын боор. Чүл дээрге
Американын индейлерин
шаа-ша-биле чурттап чо-
ран черлеринин унутур
сыгаргаш, резервалылар
ла көктүрүп турар деп наан
чүдүлери эскерген-ле боор
силер, Чаа-Хөл, Шагаан-
Арыг.

Бо айтыргы талаз-биле
бизим чааа Советке чоп-
лоп. Конууга ла көрөсө
чөктүр, ийи болаара, ий-
ялды ийинин бир дуга-
рында хандыар ужурут.

Ийде, чуртунаан удурт-
кен кичиник бирээни боор
болгой. А келээ Совет дар-
галары боттары эне-еки
баскынарлыг. Ынчанга
олар бир дугаар сорт. Ий-
ады дээрге, калды-лаа
сорт чок, кичи салыг диг-
рин амкыан бооп турар.
Шагаан-Арыг база ындай-
ла конууг ачыл байдала
эвес. Көжүргөн чоң ком-
пексияны албайн, оордо,
олары чок чурттаар чер
челбисе. Хоорайнын бю-
жети чегенчип байдала. Ол
85 млн акшаны чүе Чаа-
Хөл, Шагаан-Арыг хоорай,
Эйги-Хем суурга арты.
рып бербээни? Ол хей-
тиник ажил бо черлерин
ложүргөн оон-сача шун-
дети болгой. Тулук-суур
тудур дээрге, ол херекти
эскер көртүргөн. Азы бо
акша-херектин републи-
канын баштаар чери эс-
кээр ажилчакын ол бе? Ча-
аактын ач бажыны чүни-
биле туткан, партия обко,
мч ол ач дугунарын чү-
нү-биле, калдыг бюджет-
биле туруп турганмы?

Оон ийай Чаа-Хөл бир ай-
тыр бар. Чаа-Хөл-биле
кыжык машина оңу конууг
байдала, 20 чыл бу-
рунгар шала-бала, душ
боор чүткян оңу ол олчаан.
Байдалы дыка багай, орук-
чыннык дыка түтүп ханы-
лар турган. Бо айтыргы
база харыч чок. Салы ар-
тында Саяногорск гидро-
бэлчичини чүдге оңулаан
алыр болза, 400 млн. аша
бооп турар. Тыванын аша-
таар чери ол хире черин
эске министрствого бөзүп
алгаш, ам боттары сиген
күртү, Салы арты азы Моол-
дун ханыгынын сөөртүп
хей түмүтүп ашпа-тегерик
чүдүрүп турарын кичи
кайгаар.

Улут даргаларда чүү боор,
депутат адыг, чымчак олут-
туп болза, хүнер, чылдар
эртпн турар болгой. Ынча-
ган бо ажык чагаанын
моон-биле төндүрүп каш,
Көк-Чыраа, Шагаан-Арыг
хоорай, Эйги-Хем, Кара-
Тал, Чаа-Хөл, Урбун суму-
зу — бо черин чурттакчы
чоңу республиканын баш-
таар черинин боттарынын
көшкөн орук-суур шүүдө-
лин алаа дээрге-ле, 5-6 муң
рубленин ажаап эвеси суу,
покуратура дамыштыр
негеп, теледирин адыр
чүдүлү. Ол черлерин ке-
лээ Советтер, хоорай баш-
таар черлер 85 млн. акша-
нын келле чогуур түнүп
алган турар. Аксынга чүе
чүү боор. «Кыскада кы-
мыл чамжыр» деп
чүе бар. Ынчанга
85 млн. акша кайда, кым-
да, калдыг агар санга чө-
далып деп айтыргы рес-
публиканын сан-хөө сайы.
дыдан харылап бөзүн
солун дамыштыр негеп тур
мен.

Кызыл-оол ТУЛУШ.

УЕ-ШАК

ДУГАЙЫНДА

Бүгү чуртта шакты, 200
чүл бурунгар турганым
ылды дөш 1 шак аткаар чыл-
дырган соонда, ажилда
кижилер өөрөнү өөрени-
чилер, ясли, салыкче турар
лаш урулгар, моон чүдү-
ла турганмыс боларга. 1
шак орой ажылаар, өөр-
нү салыкче келип, 1 шак
орай чанап апарган. Ол
ажыла-биле, экономика
иай хире ажиттыгыл, ки-
жилерин амыл-налына
иай хире элгичи? Тыва
Республиканын Дээди Со-
ветин чаа эрген сессия-
ны, га бо талаз-биле ажилын
коллективтерин кинген
саладин бистин депутаттары.
Бис шын шынтырлеттине
хоуманлык-дыр.

А турттакчы чоңуң хей
кезия — ажилчын кичилерге
бо шакбиле ажилчары кон-
чуг-ла таарыкча чок. Ажил-
чын кичилер өртөн турар
өөрөгөн үеинде оттуп-ла
көзгө, ажил шагынга че-
дип че чыбас, конууг бузу-
рукчулук ажилчар шагыла-
ла, анаа-ла бажынынга ора-
а-ч-чүл апарган.

Бистин республика кол-
дичига келээ ажил-аргыдыг.
Ажилчын чоңуң хей ке-
зия — малчылар, чолаачы-
лар, механчозолор, тулук-
жулар. Мал-мазан шакты
орайталынын билдэ эвес,
оттаар, чегмере үеинде
оттап үтер, чегмерини хө-
вөр артар, ыччанга мал-
чынаа база-ла өртөн эрте
ажылап агаар үеинде,
5-6 шакта, ажилдап турар.
Кышкы үеде амыл шакбиле
болза, келээ 4 шакта-ла ка-
рангы турар. Карангы чеге
тудуг ажилдагы кызылаан
бе, чүк чүдүрүп, дукчуруп
ан болур бе, мынча? Кара-
гылан соонда чамдык кол-
лективтер ажилын сокулар
чурга чаварыр апар.
Оон ажил-аргыга, эконо-
мич хей каража чегирине-
ни билгирттир. Оон аны-
ла хоорай, суулоаыстын
коом-чүмүк багай, кичи-
леке ажилчакын конууг
лөзүн ачылдырыска эки.
Чымыл хүлдүс оорларын
чамдык кичилер база амы-
ран нагас бе?

Тывага шакты эрг хө-
вөр арттыра дээрге, Эи-
нел-биле кооршактыг апар
лаш шынтырлеттине ба-
ган-ды. Ынзыг болганда,
чаа шак тывар-ла Ыйиан, а
ажыл шагыны эрг шактын
тез-биле деннеп атталган
ажаа эки деп, аны-ла хей
мегелгичин кичилер-биле
түталажып көрүсө, бола-
ды ийик болуп өлүк.

Бөгү-оол САЯН.
«Говорилин» «Шыныг-
ага» саягыч шалчкерин
дизимин.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

Шыдыраа

АСАТОВ АЛДЫРТПААН

Тыва Республиканың 1991 чылда чемпиону ат даш эр удуштуң шыдыраа маргылааы доозулган. Мама бистин республиканың спорт мастеринге кандидаттар Леоид Мохов, Монгуш Ады-оол, Оюн Чыртан-оол, Вячеслав Асатовтан амыла. Абакандан келген аалчылар Сергей Калуга биле Валентин Тараканов киришкен. Мастерге кандидаттар биле күжүн шенешкен бирги разрядтың 7 шыдыраачының үжү — Орлан Донгак, Александр Болдынов, Монгуш-оол Түлүш ийиңи кандидат балдыр. Бо сөөлүндө ады кирген 3 ойнактың 12 салыгдан 8,5 санын алган таварышпаа, мастерге кандидаттың норманын күчүндөгү аралыг турган. Ыччала-даа оларын кайсы-даа ол кире санын ап чалашкан. Орлан биле Монгуш-оол 7-7 саныларды маргылааның дооскин, А. Болдынов 5 саныг бо-луп, чүгө бирги разрядын багыткан.

Ак аът чылымын тем-пиону В. Асатов хой чы-лы — 1991 чылда база мон-чуг эки ойнак, чемпион азын буюрдулган камгалап шылаан. Амаа чыгыс ашты-рышкыны М. Түлүш та-варыштырган. 12 салыгдан бир санын М. Түлүш ал-зып, уттурза-лаа, 11 санын табылжас кири бижээ, маргылааа теринге чедир ийи салыг тартан турда-ла, чемпионнап каан.

Маргылааа бүдүн чартык чидиргилг Асатовту чер алыспай сүрүп чөртү ор-ган Матпа Хоомушку Аса-тов биле ойнаар салымны бичи муруну чарыкчыла кижи буюрунун канчаар ойнап турарынын байла-дын билеп алдыр даш та-былжас көре кааптарга, Асатова уду орнаар ужу-луг турган Мохов келбей барганмын. Асатовту чемпион кылдыр бирги че-реж үндүртүп каапканын иле-рэн. Ол-ла бүгүгө сагыш-сеткил талаш-биле ба-зышкыга кызгалташ, холу салдыкча ойнаан Хоомушку Асатов биле ужу-рашкыга эге кештерге мончуг кошкак шилишкни кылгап, ол-ла хевээр өдө-лөвейи, салгыны экижи-дип Чаданшкан.

Ээлчеглиг сөөлү ойна-ла 7,5 санылар М. Хоми-ку — Ч. Оюн ужурашкан. Агы-биле ойнаан Хомиш-ку мерге талашылган халлаш-кыны күштелдирерин орадыла-даа, удуураа-чынын дуражылаа удуг болгаш мергелер солукша-нын соонда, кара та-шы камгалап, ден тур-ган байдалды чая басып, артышылдыг кештерин арыг тилгелдег чедирген. 8,5 санын Ч. Оюн ийги-черге үнгөн. Ушакун 7,5 санын М. Хомишку элээи.

Улуг-Хемнин адын кам-га-лаан М. Түлүш биле Аба-кандан чалаттырган Вален-тин Тараканов 6,5 санын-дыг маргылааны төндүр-гөн. Артан шыдыраачылар чер албаан.

Маргылааның киришкы-лери хүнде-ле ийи салыг ойнааннар. Салыг бүрүзү ушакун болгаш-ла төнүп турган.

Республиканың хууда бирги чери даш маргы-лаа болууну мурунда салдыгын сорулгаларын күчүндөп шыдаан бе? Мен болаарымга, ол чедип ал-дынаан кире. Мастерге кандидат алыг кым-лаа че-дип ап чалашкан. Анык талантылар көзүбүз, Д. Мохов биле М. Түлүш сөөлү ойнаарга келбээ, маргылааны наапаш бар-гылаан.

Абаканын ийи кандида-ды ат додул, аажок дала-жып ойнааннар. Оон түн-нелинде Кызылдың шыды-раачыларына кызыдыр-ла күш четпознер. Улуг уду-раанышкыны көрүсөр шаа чок болганнар.

Маргылааның киришкы-лери бешайгы түн тилге-тиг шашал кылдыр база аалчыларга белеке сөмкө-лөр оон салары-биле донор бу-лурдун 20 рубль (абаканче-лери анык албайн) ок-ташкан. Ол түнүн бирги чедип экилээ В. Асатов 100 рубльди, Ч. Оюн 38 ру-блди, М. Хомишку 30 ру-блди ап үнгөн.

Республиканың чүгө бирги чери элээп шыды-раачыга 100 рубль үндүр-гөн. Ону В. Асатовка ты-выскаан.

Даныс САЛЧАР.

Кызыл-Эник. Кудажы Уйгу чок Улуг-Хем (Алдын-Томунун бирги номун-дан эгелер)

(Уланчымы. Эгел М. М. 173-181, 183-184 «Шыдаа»).

ЧЕДИГИ ЭГЕ

Бул каран ажал кел-геш, кайда чыдар кижи боор мен деп, кезек бодалып чы-кан. Бичи када оон сагы-жыга хой-ле чүдүлөр кир-ген: бир шагда Чал-Халде Буяның Түлүш ийиңи өө-зөс, Баян-Кол суурга ча-нында үгөр-боо чарты берген кудумчу база эвөс, Соскарга Барыкка ойтуу шалтырты-лаан эдик кыра-лаа эвөс болгай. Азы бир кижини Аня-Кара биле Чуурук-кайга хоралааш, өг дү-лүңнө боо чааа тулукканы база эвөс. Ам кайда чыдар кижи боор мен? Ийе, ийе, куу сайды...

Буяның кырыга эрнине чөпкөк сөлдөг, кал-даа эвөс, мырдай поган чымы кар-пактаргы кижи ээип кел-ген. Ылап-ла орус кижи. Элэң дегүй берген намыг, хаваанда хой сымгалат-тыр, шыраанын ындааа ча-зым дегет.

— Шимчелер, хөлсө-сир-деп, орус кижи ала-ар чутулааш, эхтинде хөрө-лөккү умурушкан. Буяның камыны мончуг шалтап каан. Ам-лаа чыдылар, удуутунар болза, угуурт оралдыкы көрүр. Силер-ге дыш керек.

Буян чыткан черин сүй-беп көрсө, даш болган. Как хая. Ылчаарга-ла Кызылдың кара-бачкыны ылап. Шага-ан-Арта хоругдалаа ооданыш кырынга улап турган бол-гай. Ужук-дежес-даа чок. Кедип чочоан хей-биле ол-чаан. Ылаар бедик ханада соңга аттыг чүе кылгайган. Ону Буян ылап-ла эскерген.

Орус кижи хая көртөгөш, ылаар чутулаашкан.

— Донуп, тоңуң берем, сырттап берей.

Буян ама-на утаан кирип келген. Ол хая салдыр орус кижи сүт тылаар болган.

Донуп деп алап турганы кижи боу чедип келгеш, тоңуң Буяның бажының аа-лаан салып берген. Ол чоллак дурт-сыйныг, калбак арынның анык кижини Бу-ян көрүп шаг болган. Кара ужурашкан кижи боор мен дээш, саптып чадап каан.

— Николай Иванович, ой-тур эвөс, доңгайтыр чыттыр — деп, Донуп чутулааш.

— Куу сайдагы олурган кижи ойтуу чыдып шылаас. Каш хонукта доңгайтыр чыдар керек.

— Шин, шин, Донуп. Сен ол сүргүзүлү база эртенге болгай сен.

— Билир мен, Николай Иванович.

— Куу сайдай деп чүвөн харын арамжы-дыр. Аме-риканда мырнай электирлиг сайдай деп чүе бар болду ийи. Силерин орта олур-тупкан болза, буттарыңар көстүп, бурганай бээр тур-ган силер, Донуп.

Мынчаар чутулааш турарын болаарга, Николай Иванович дээр кижиниң көрбөз, чү-чүе кирип турар.

кады төрөн акылары, дун-магыры Чаданш, Даныш, Давалай, Дымыл-оол су-гуларның туттурганын Буян билдир. Ыччалаан канчаар, чангыс чер чурттуг улус канчап танышкы боор. Оон анык, Донуп Хайрахан, Ийн-Талга эң илдепкейи суртаалы, хура-сугаага аас-сөстүг, ол казыга эң көсү кижи-лериниң бирөөсү турган.

Чер-чуртууну кижиниң көрсө, Буяның сагыжа чырып дэн. Ыччала-лаа оон-биле чутулааш кылдыр шаг-шынж, чок болгон. Ын-чаарга Николай Иванович деп чүе бинды орус кижи аларды? Хоругдала улус арааның шыншкылар база кириптер чүе дикки, ын-дыг кижи эвөс мынаа?

Тар сагалыг, булуруң тыртылгы кызым өрөзгө ужеттү чыдар болган. Нара-жир, ийити даш орунуг. Оң аландан хаары мон-чуг.

Буян доңгайп чыда, уду хона берген.

Ур-лаа болаан шыккан. Буян бир-ле сала кыныг-дыр дөңгөндө, отту чаштап кел-ген.

Эжинге дөңгөндө, үтөн Николай Иванович хаб-кескиндий, биле ак-демир тавак экилген.

— Булука чедир бедик, бурганга чедир ырак — деп, орус кижи чутулааш.— Вис-тик, бо орага чем чывөс

болза, хоржок, доран ал-дын оран кыгырты бээр. Чөмөш, Бук. Адыары ынча дээр болган ала? Буян бажын соаш кыл-ган.

Николай Ивановичиниң чем дээр чүвөсүн чүу дээр боор, ады-ла ындыг-эрт чыды кирип каан чуунду болган. Ээиниң эргелиг ады бөзүн ындыг мүн ишлөс боор. Ол үдө Буяга ужа-теш-лаа салып берген болза, ону чир харын чок болган. Кадым малтан кара хаб-боскунче ашпас, хөңү буз-ганыр. Дус чок кара шааны харын каш паптан.

Донуп биле Николай Иванович боттарының туу-туу хайчаар кире берген билбей барган ыккан бол-ганнар.

— Чем чывөс, багай-дыр. Буян—дээш, Николай Ива-нович бажын чытаан.— Ийн хонук меделер чок чыгып келдир. Боскунче бүдүн чүвө амырбаска канчап боор.

Буяның көп-белдир ыс-тап, өзү сөп, сактырга, чер иштине кирип бар-ла чы-кан-оолдун думасы, ын-чаанш мында кирип кел-тени. Черле мыташ, ол ка-даа олурган.

Буяның шагда кирип келгеш, борбан саңдай кы-рылга олуртуп шыгып каан. Чүу-даа болза, куу сайдай эвөс-тир деп, ол мүнөс эс-керген.

— Чүү түр? — деп, узун дарга хөрөктөн.

— Чүү? — деп, Буян арай боорда үнүн сы кыскап.

— Чүү, чүү? Контр хө-рөктөн. Ам-даа бодалып албаан сен бе, аша? — Буяның караа шокаре-дайын берген. Туттурупку дег чер чок. Эрээде бүтү түтүлөр холукжуп, бөдөлгөп эгелген. Буян шала кырып-че контул-ла дег.

Буян мининг элээге, көп монч чыткан. Соогу аажок. Чангылаа ынч-дегиринг ас-пек-кыныл кылдыр олап-лаа каан бол, дилетери шажы-кайып турган. Шагдала ынчаанга боор, оон кырып, не соок сүт кудуктай болган. Боза катан оңу сайдагы шошкыайыр олуртуп алган-нар.

Ам-на мининг келди бе? — деп, кал дарга айтырган.

Соок сугаа Буян шыла-ла, утаан кирип келген.

— Менде минир чүе чок ийи, дарга — деп. Буян ааар болгаш харык чок чу-таалаан.

— Минир чүе чок — деп. Буяның дарга кырышкыны чыг өттүрүч, оон чаныга туралдыла кылалтап, кел-геш, шаала алган шугуму-биле монч дөңү орта ту-дускун. — Ам өчүр сен бе, аша?

Буян сактырга, мойну үдүтеш бажы шала кырып, эң көк көп дүшкөн шык-кан болган.

— Эңүм чок... — Байкажың дарга кел-геш өрөңгөн кижи бол-ган, карыш дүн соонда. Буяның буттарынын саа-ла-ларын аар салып-биле ка-дыг шалаа чыгышты тески-кен. Ийнг от-көс оон ийиңи ору малтап мончой берген. Буян арышкылындан тура халаан.

— Ол хевээр түр? — деп, дарга дуураган.

Буян шимчелерин опал-дыкша, ыччала-лаа теңи-нейип турган.

Дарга студияга басып ол-уруп алган, чөртөөр чуту-лаа.

Вис өчүрүнү бижип тур-бис. Мыйа айтыргаларыга доран-доран харылаа, аша! Оң башка...

Буян шытааш.

Дарга хитиледир бейи-саап кириптер.

— Ат-шолаар? Долоу-биде.

— Кыргыс Сүлдөм огу Буян.

— Төрүттүг чыдылар? — 1897.

— Аны-ызытурупар? — Язым араат.

— Чүе адым араат? — Ам чүу дээр мен, дар-га?

— Феодат, Дүжүмет.

Ол дээрэ ачааның Копту дайыныга киришкен, шылаа алган чынык-дыр. Бистин Барыкка Нарбу-оо аалаа. Кызыл-оол аша-ка база шашал алган.

— Метелев, аша. Ызы-гурун чыгарган сен, дар-лакчылар есыкыңдым.

— Кылып турган ажымы-нар?

— Улуг-Хем кожуунун Ийн-Тал сумуунда сөзөнү дуурап тургунуң дар-гам.

— Ол хей чүе, тоңуң дайың.

— Канжана-ла дайын чө-р-баан мен, улуг Сталинниң, Тока дарганың хөрөз дөш харын дайыныр-биле де-мисекип чорган мен.

— Чоран сен, ам дайын

Чаралар бюрозу телевидение

НОЯБРЬ 1

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 «Эртен». 9.00 Муль-фильм. 9.15 «Оң алды харыларга чедир болгаш оон-даа удулгар». 10.00 «Эфирде чыгыла». 12.00 ТМА. 12.15 Фильм-концерт. 13.05 Теннис. 14.10 Теле-бизна. 14.40 Телефильм. 15.10 А. Хачатуряның му-зыкаландан сюита. 15.30 «Минотавра ани-чорук». 5 сериялы уран-чечен теле-фильм. 5-ки сериясы.

16.40 Мультифильм. 17.40 Ганбол. Делет маргыла-лаан. 17.40 Бириняраан медалер. 18.10 Соууруг-танга. 18.25 «Бизинг». 18.30 ТМА. 18.45 «Парт-нер». 19.15 «Кийи болгаш хоолу». 20.00 «Вид» көр-гүзүп тур. 21.00 Информ-асты программа. 21.40 «Вид» көрүзүп тур. 20.55 ТМА. 01.10 Теннис. 01.55—03.55 «Крепкий» кудалык. Уран-чечен телефильм. 2-ги сериясы.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.15 Англи дыл. 1-ги чыды. 8.45 Англи дыл. Өгүлө альбому (АКШ). 9.15 Теле-фильм. 9.35 «Адам Смиттин аша-хөргөңгө». 10.15 «Рембрант». 11.00 «К-2» көрүзүп тур. 11.45 Тенни-ал, наамлаа. 12.40 Барым-даалык фильм. 13.00 Мелө-дер.

ТТ дачыдылгалары

19.15 «Хоралдар». Дерт-сериялы уран-чечен теле-фильм. 4-чу сериясы. 14.35 С. Рахманинов. № 3 симфо-ния. 15.15—15.55 Барым-даалык фильм.

МОСКВАДАН

20.00 Мелөдер. 20.20 «Тамчытыг удулар чаш-тар». 20.35—22.35 РСФСР-нин улус депутаттарынын V Съездинин аныкынын дугайында отчет.

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

17.55 3. Мексикалыктин поэзия нерисина. 19.00 С. Салдинин диктаны. 19.15 «Алгебр. Николасевич Ко-ев Гук». 20.00—20.20 Ме-дэлер.

Кызылдан

17.55 Уугуларга фильм. 18.30 Мелөдер. 18.40 Ме-дэлер. 18.50 «Тың ТВ ча-лап тур». Аалчыларыныс «Тың» аныкыл. 19.50 Чаралар, реклама. «Рес-публиканың киноэкранны-рында». Кино-чарла.

МОСКВАДАН

20.00 Мелөдер. 20.20 «Тамчытыг удулар чаш-тар». 20.35—22.35 РСФСР-нин улус депутаттарынын V Съездинин аныкынын дугайында отчет.

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

17.55 3. Мексикалыктин поэзия нерисина. 19.00 С. Салдинин диктаны. 19.15 «Алгебр. Николасевич Ко-ев Гук». 20.00—20.20 Ме-дэлер.

Кызылдан уран үтүлөр

Учылжыгач автобус тола-а-чы, кижиликки башмы-ның кижи чуртталга бажы-ның коменданты, бажы-нын ажаар ажилыңнар, сактекиң, электир, чаа-ныкы, пинти чуртталга ба-жыкыга дөжүрүлээр не-геттинип турар.

Учылжыгач адреси: Кы-зыл хоорай, Ленин кудум-чуу, бажык № 2.

Нинти ыр коллективте эр ыражылары телевидит-ажылдар кылдыр Кызыл-дын уран үтүлөр үчкүнче-ленин администрацияны ча-лап турар.

Учылжыгач адреси: Кы-зыл хоорай, Ленин кудум-чуу, бажык № 2, телефону 3-67-26.

КИНО

НОЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Эльвир» — властелины тымч. (АКШ). 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00 шактар.

«ПОНЕГ»: «Зоопарк» — снята сны. 9.00, 10.30 «Ария» — трисонг. «Снова в бою» — 12.00. «Пришелец» — 13.40, 16.20 (киноаппарат). 19.20 шактар.

«КАА-ХЕМ»: «Алеппа Пин» — выработка характер. 14.20 «Два пудла» — 16.20 «Трагедия Пин» — 18.20 шактар.

«ВОСТОК»: «Сегода ве-чером в раю» (Австралия). 14.30, 18.30 (ураган). «Украи-ская веселит» (Донецко). 16.30 шактар.

АГАР САНЫ: «Тыва соолам» № 363305.

Тыва Республиканың Ном үндүрер чөп чыдыр.

Фит болгаш ном салымны керектерин талаш-баш кутуңа кыдыкыңа «Инограф» Кызыл-дан Красноярскаа кудумчуу бажык № 1.

Чыгыс № 974.

ТИЛБУРГА МАРГЫЛДАА

Гага, октябрь 30. (СЭТА). Голландияны Тилбург хоорайында болуп турар деле-гей маргылаанын оңу салдык 17 харыг Гага Камский делегей чемпиону Гарри Каспаров биле хай-ымнашкан.

Рейтер агенттелинин дынтаканын өзугаар алыр-га, Камский маргылаа соонда болууну харылаа-чымын таварыштыр келир чылын июльда бир миллион доллар өртөктиг шашал дээш ойнаарын делегей оовадайың ээинге сүмө-дөн.

Маргылаада келген шы-дыраа талазы биле специа-

листтерин сапалык өзугаар алыр-га, Каспаров амаа чөп-шөөрөлөс хире, Ычанаш харын бербөз.

А бо ийи шыдыраачы-нын аразыга харылаачы чүгө негеттине берген чү-вөл дээрге, анык шыды-раачы америк шыды-раа сеткуулериниң бирээ-нин Каспаровту шыгыг шугумчулдуң турган. Оон бээр бо ийи шыдыраачы аразында чутулаашпас аларган улус-тур.

Бо маргылаада Анатолий Карпов Ян Тимманы удул алган.

Ында 7,5 саныг болуп Каспаров мурап турар.

ЧИБУРДАНИДЗЕ ЧЕМПИОН ЭВЕС

Херэженер аразыга шыдыраа талазы биле деле-гейин бирги чери дээш Маниага (Финляндия) эр-кен ээлчеглиг маргылаа 21 харыг кылдат Урт С. Цюонун тилгелгеси биле доозулган.

Се — Пекине келр үдө фиик болур студент. Кур-нук күрүнө албан черлер, ния бирээниде албан-хаан-чыкмын чангыс уруу.

Се шыдыраа ойнаарына 6 хардында өөрөгөн, үш-ле чыл өртөнде кыдат найы-сылалды бичи уруулар аразына чемпионку алар-ган. Цюнь баштай шыды-раа секцияга, оон соон-да, спортчу шоллага шы-дыраа угул өрөңгөн кел-ген. Ол 14 хардында же-

рэженер аразыга чурт-тун чемпиондалыга б-гы черин ээлээн. 15 хардында үшкү черге барган.

1988 чылда анык уруу-лар аразына делегей че-мпионадыга 4-кү черин үлөшкөн, ол-ла чылын шы-дыраа олимпиадазыга (Грецияны Салоники хоор-айы) ийги хөлгө ойнаан, куртууну командазы 8-кү черин ээлээн.

Майя Чибурданидзе биле ойнаар эргени кордакчы-ларын Боржониге өрткен маргылаадагы Алиса Ма-рич биле (Югославия) бирги черин үлөшкөн, немеле маргылаада оңу 4,5,2,5 са-на уташ, чедип алган.

(СЭТА-нын көрр.).

сонуургактарга

БӨРҮЛЕР АЖЫКТЫГ

АКШ-ның Чалымнар деп адаар далагына бөрүлер-нин өзүп көмүздүрүн катан тургузарынын паанын 1987 чылда тургузган.

Монтана штатта Тейшер дээр национал паркига, ол шыкшан Айова штатта нацио-нал парки бөрүлерин ак-п-естурер соругта салдыкып турар. Кол соругта чүд дээрге — ол райондан оң-он «ө-бүлө» бөрүнү шилири.